

OTDK-dolgozat

2025

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

**DIALEKTOLÓGIAI VIZSGÁLAT MISKOLC KÖRNYÉKÉN
NYELVI VARIABILITÁS A BESZÉDPARTNER FÜGGVÉNYÉBEN**

**DIALECTOLOGICAL RESEARCH IN MISKOLC CITY'S
PERIPHERY
LINGUISTIC VARIABILITY DEPENDING ON THE PARTNER**

Baranyai Lili

Konzulens: Vargha Fruzsina Sára, PhD

Kézirat lezárásának dátuma: 2025. január 13.

Dialektológiai vizsgálat Miskolc környékén

Tartalom

1. Bevezetés	1
1.1. Személyes motiváció.....	2
2. Elméleti háttér	3
3. Hipotézisek	7
3.1. Kutatási cél.....	8
4. Módszertan.....	9
4.1. Kutatásetika	9
5. Interjúk	10
5.1. Interjúk helyszínei	10
5.2. Varbói interjúk témái.....	11
5.3. Debreceni interjúk témái.....	12
6. Eredmények.....	14
6.1. Varbói interjú	14
6.1.1. Hangtani és morfológiai jelenségek.....	14
6.1.2. Érdekes kifejezések.....	16
6.2. Debreceni interjúk	17
6.2.1. Hangtani és morfológiai jelenségek.....	17
6.2.2. Szóhasználat.....	19
7. Konklúzió	21

1. Bevezetés

A kisebb településeket, falvakat – bármely részét is tekintjük az országnak – általában kevésbé érinti a nyelv homogenizálódási tendenciája, aminek egyik iránya az urbán hierarchikus szintek alapján való terjeszkedés. (BRITAIN 2013: 478) Ez azt jelenti, hogy fentről lefelé haladva, először a legnagyobb városokban, majd a kisebbekben, végül pedig a falvakban jelennek meg a nyelvi változások, és ez a hierarchia felbonthatatlan. Ha ebből a direktívából indulunk ki, a megyeszékhelyek és környező falvaik között is óriási különbség van a dialektust tekintve.

A közösségi média befogadókra gyakorolt hatása és az egyének internethasználati szokásai településtípusonként eltérnek, sokszor a falvakban lakók nem is férnek hozzá az internethez. A felhasználók általában a fiatalabb generációk tagjai, akik városokban élnek, vagy lakóhelyük és a város között ingáznak. Ezzel szemben a falvak népessége folyamatosan öregszik, és az idősebb korosztály gyakran mellőzi a modern technológia újításait. Az előregedő lakosságú, elnéptelenedő kistelepülések nyelvjárási beszélői számára saját nyelvváltozatuknál nagyobb presztízse van a köznyelvnek. (GY. BAZSA 2012: 188.) Ez azt jelenti, hogy sokan inkább a köznyelv használatára törekednek annak ellenére is, hogy dialektussal beszélnek a magyar nyelvet.

A magyar nyelv egységes, nem kell szótár, fordító, hogy megértse egymást egy Vas vármegyei és egy székely, mégis létezhetnek apró eltérések a nyelvben akár morfológiailag, akár szóhasználatban, amikre fontos felhívni a figyelmet, és ezeket a nyelvi sajátosságokat meg kell őrizni. A kutatás során figyelembe vettem a Borsod vármegyére jellemző nyelvhasználat érdekes kifejezéseit is, viszont a vizsgálat maga inkább a kiejtésbeli variabilitásra fókuszál.

1.1. Személyes motiváció

Nyelvészeti diákolimpikonként két egymást követő évben képviseltem hazánkat a Nemzetközi Nyelvészeti Diákolimpián. A Nyelvtudományi Kutatóintézetben kapott felkészítés során volt alkalmam megismerni a nyelvészet megannyi tudományágát, így korán körvonalazódott, hogy milyen irányba szeretnék elindulni kutatás szempontjából. Érdeklődésem kezdetben a morfológia, majd a szociolingvisztika felé fordult, amiből kibontakozott a jelenlegi vizsgálat. Munkámmal igyekszem meghálálni azt a rengeteg törődést, amit a diákolimpiára való felkészülés során kaptam a nyelvész előadóktól, és remélem, hogy eredményeim mások munkájához is adalékul szolgálnak.

A témaválasztás során mindenképpen szerettem volna a szülővárosom környékén kutatni, hiszen a legtöbb nyelvi adatot, jellegzetességet arról a környékről ismerem. A dialektológiai változások az ismerőseim körében tapasztalt nyelvhasználat miatt keltették fel leginkább a figyelmemet, és habár kezdetben a szóhasználatot is szerettem volna kutatni, végül teljesen a hangtani jellegzetességekre koncentráltam.

Kutatásom és az ebből készülő írások a jövőben remélem, hogy alapul szolgálnak majd akár mások, akár az én későbbi vizsgálataimhoz is. A szakirodalmak olvasása közben szerzett általános tapasztalatom az volt, hogy a lejegyzett nyelvjárási kutatások Magyarországon napjainkra elavulttá váltak, és talán egy újabb adatgyűjtési hullám célszerű lenne a határok újrarajzolásához. Ezt azért feltételezem, mert például Imre Samu A mai magyar nyelvjárások rendszere című könyve 1971-ben került kiadásra, és azóta több generáció felnőtt, közben elterjedt az internet használata, így nem rajzolódnak ki élesen a határok.

2. Elméleti háttér

A kutatás módszereinek, eredményeinek részletes kifejtése előtt érdemes tisztázni az északkeleti nyelvjárást, annak változatait, illetve megemlíteni a nyelvhasználat változásáról szóló publikációkat.

A nyelvjárások behatárolása alapvetően nagyon nehéz feladat, bármilyen országról van szó, hiszen „ahány egyén, annyi nyelvjárás”. (IMRE 1971: 329) Ennek ellenére fontos, hogy valamilyen fogódzót találjunk a vizsgált személyek dialektusának behatárolásakor. Magyarországon sokan inkább a nyelvi vélekedést babonák, nyelvtörténet, státusz szempontjából közelítik meg, de idáig a komplex felméréseink hiányosak, ennek pótlása pedig sürgető. (NÉMETH, SINKOVICS 2024.)

Dennis Preston bevezeti a **language regard** fogalmát, amelyet a laikusok nyelvészetről való elmélkedésére alkalmaz. (PRESTON 2010: 87) Preston feltette a kérdést, vajon bebizonyítható-e, hogy a nyelvészeti tudás földrajzhoz kötött, illetve érdekelte, hogyan kerülnek elsajátításra és társításra az agyban egyes fogalmak, ideák. Korábbi kutatása során, 1981-ben többféle technikát alkalmazva kutatta adatközlői nyelvjárási régiókkal kapcsolatos tudását. Többek között üres térképen berajzoltatta a válaszadó által meghatározott amerikai nyelvjárási régiókat, vagy hallás alapján kellett meghatározniuk a nyelvjárást. A beérkezett válaszokból később egy számítógép által generált térkép készült, amely 14 csoportot különböztetett meg. (PRESTON 2010: 93)

Takesi Sibata szerint a beszélő annyira bele van merülve a kommunikációba, hogy nem is érzékeli, hogyan használja a nyelvet. (SIBATA 1999: 375) Preston belekalkulálja már a beszédpartner által használt nyelv tudatalatti érzékelését is, illetve egy kisebb kiigazítást tesz a japán kutató megállapításához képest – szerinte általában úgy beszélünk, ahogy az a beszédpartnerhez a legjobban igazodik. (PRESTON 2010: 101)

Preston kutatása alapul szolgált később a Németh Miklós és Sinkovics Balázs által 2021 és 2025 között végzett Szeged és környéke nyelvhasználati kutatása során, ahol – mivel még folyamatban lévő kutatásról van szó – próbálnak választ találni a civilek nyelvi vélekedésével kapcsolatban megannyi kérdésre, (SINKOVICS 2024.) elsősorban a nyelvjárásvesztés és megtartás dinamikáját meghatározó nyelvi vélekedésbeli változásokkal kapcsolatban. (NÉMETH, SINKOVICS 2024.) Azt vizsgálják többek között, hogy az első és nyolcadik osztályos iskolás gyerekek és környezetük nyelvhasználatában mi fejt ki a legnagyobb befolyást – a családi környezet, a tanárok, a kortársak beszéde, vagy az iskola, illetve vannak-e generációkon

átívelő mintázok. A kutatásban gyermekek, hozzátartozó szülők, nagyszülők és az őket tanító tanárok vettek részt. A résztvevőket úgy válogatták, hogy mindhárom településtípus képviselve legyen. A már rendelkezésre álló eredményekből kiolvasható, hogy az iskolában általában mellőzik az ö-zést mindhárom településtípusnál, legfeljebb csak a könnyedebb témáknál, vagy szünetekben a gyerekek egymás között alkalmazzák. Magának a nyelvjárásnak is kettős megítélése van – sokan parasztosnak vélik az ö-zést, míg az idősebb korosztály fontosnak tartja megőrzését.

A szegedi kutatás és az abból készült, a dolgozatban forrásként felhasznált előadás előzménye a 2012 és 2016 között végzett Szegedi Szociolingvisztikai Interjú (SZÖSZI). A kutatás 165 adatközlő közreműködésével zajlott, és a terepmunka módszertani újdonsága és az interjúk beszédhelyzetének egyik meghatározó eleme az az elgondolás, hogy a terepmunkás ö-ző nyelvjárásban beszél. (KONTRA – NÉMETH – SINKOVICS 2016: 57) A kutatás során kiderült, hogy a fiatalabb generáció a köznyelvet, míg az idősebb inkább az ö-ző nyelvjárást részesíti előnyben.

A tanulmány során a fonetikai elemzésekhez Imre Samu 1971-es *A mai magyar nyelvjárások rendszere* című könyvét vettem segítségül. Az **északkeleti nyelvjárások** a Hernád alsó folyásától a Sajó–Tisza–Csap–Nagyszőlős vonaltól északra a nyelvhatárig terjednek, több nyelvjárástípus között elhelyezkedve. (IMRE 1971: 365) Nincs *ě* : *e* fonémaellentét, nincs kétféle *é* fonéma, nem jellemző az *ö*-zés, de léteznek erősebb diftongusok.

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye területén belül még fellelhető az **abaúji ö-ző nyelvjárástípus** (vármegye északkeleti része), ahol az *ú*, *ű* helyén gyakran *ó*, *ő*-t használnak (*odó*, *ócsó*) a hangsúlytalan *ö*-zés mellett, illetve jellemző a hosszú magánhangzók lerövidítése (*madar*, *level*), *e~ö* hangváltakozás (*söpör*, *vödör*) és a szótagzáró *l* kiesése. (IMRE 1971: 364)

A **keleti palóc nyelvjárástípus** erősen *j*-zik, a „-*val*, -*vel*” rag *v*-je hasonul (*kézzel*), ám nem alkalmazza az *ē* fonémát (*kēz*, *jēg*). Az *ú* hang sokszor megrövidül (*gunár*, *tyukszem*), az *l* hang kiesése az „-*ol*, -*öl*” hangkapcsolatra vonatkozik csak. Az „-*ul*, -*ül*” rag magánhangzója általában megnyúlik (*tanúl*), az „-*unk*, -*ünk*” személyrag elé sokszor betoldanak egy *j* hangot (*mennyünk*, *beszéjjünk* – ’megyünk, beszélünk’). (IMRE 1971: 356)

A **sajóvölgyi nyelvjárástípus** a régi Gömör megye területére jellemző, amelynek mára csak egy része tartozik már Magyarországhoz. Az *ó*, *ő*, *é* hangok záródó diftongusban realizálódnak („-*bó^u*, -*bő^ü*”), a meg igekötő *g*-je hasonul (*mekken* – ’megken’). Az **észak-**

borsodi nyelvjárástípus a mai Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye északi részén jelentkezik. A kettőshangzók ritkák, viszont a „-ból, -ből” ragot „-búl, -bűl”-ként használják. (IMRE 1971: 357)

A **Hernád vidéki nyelvjárástípus** a keleti palóc típus peremén jelentkezik. Lényeges vonásaiban megegyezik az észak-borsodi nyelvjárástípussal – különbség, hogy nincs *e : ě* fonémaellentét. (IMRE 1971: 358) A **Szikszó környéki nyelvjárástípus** a Sajó vonalától északra a palóc típusú és egyes keleti nyelvjárástípusok között helyezkedik el. Az észak-borsoditól annyiban tér el, hogy az *a* fonéma labiális, az *á* illabiális típusú.

Ezen nyelvjárástípusok jellemzik az általam vizsgált mai Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye területét. A kutatás szempontjából érdemes tisztázni, hogyan alakul a tájnyelvi szituáció országunkban. Kiss szerint a beszélők az utóbbi időben egyre inkább kiegyensúlyozó-funkcióelkülönítő attitűdöt kezdenek alkalmazni, azaz beszédhelyzettől függően – tehát mindenhol a célravezetőbb fajtát alkalmazva – váltanak a köznyelv és nyelvjárás között. (KISS 2001: 222) Ez a kutatás szempontjából fontos megállapítás, hiszen az eredmények ezen feltevések igazolására hivatottak.

A nyelvi változás „pragmatikai értelemben a beszélő-, illetőleg a nyelvközösség mindenkor nyelvi kommunikációs és kifejezési igényei, tehát a társadalom szükségletei szerinti állandó nyelvi alkalmazkodás”. (KISS 2003: 29) Ehhez kapcsolódóan, a nyelvjárásvesztés során a nyelvjárási sajátosságok aránya csökken, míg a köznyelvi jellemzőket fokozatosan átveszik. Elsősorban ez a szóhasználatot, majd később a morfológiát, szintaxist érinti. (GY. BAZSA 2012: 189.) Először a könnyebben beazonosítható sajátosságok kopnak ki a nyelvből, majd ezután a többi tényező is átalakul.

A szociolingvisztikai vizsgálatokban az 1960-as években volt egy óriási változás – ekkor kezdtek figyelmet szentelni a nyelvészeti változásoknak, és összefüggéseket keresni a vizsgált egyének szociális helyzetével Labov kezdeményezésére. A korai kutatások leginkább csak a városi környezetre fókuszáltak, rurális vizsgálatokra annál kevésbé. A városban heterogén közösségeket lehetett megfigyelni, így inkább a beilleszkedés problémájával, mértékével foglalkoztak. (BRITAIN 2013: 473) Annak ellenére, hogy a városokban könnyebben megfigyelhető, és több minden idézheti elő a nyelvi változásokat, ez nem jelenti azt, hogy a falvakban változatlan a nyelvjárás. A nyelvjárások változásának főbb okai rendszerint az életmódváltás, oktatás, közmédia és internet hatása. (KOC SIS-KRIZSAI-SZABÓ-BODÓ-VARGHA 2022: 101) Ezen faktorok közül több is megjelenik a falvakban, még ha kisebb mértékben is.

Egy új dialektikus kialakulása sosem történik hirtelen, így a folyamatot kronológiailag több részletre fel tudjuk osztani. A kialakulás folyamatát teljes egészében, vagy nagyrészt nemcsak nyelvészeti, hanem szocio-pszichológiai tényezők is befolyásolják. (KERSWILL, TRUDGILL 2005:197) A Labov által bevezetett nyelvi **változószabályokat** Romaine definiálja (ROMAINE 1998: 901) „A” tényező bizonyos kontextusban variábilisan „B”-vé változik a társadalmi befolyásnak köszönhetően, és ez a szabályosság hierarchikus felépített. A befolyásoló tényezők közé tartozik többek között a fonológiai környezet, a szocioökonómiai státusz, a nem és az életkor. Példaként a magyar felső nyelvválású magánhangzókat hozzák fel.

A dialektuskialakulás közben történhet keveredés, ami azt jelenti, hogy az újdonsült nyelvjárásban több másik jellemzője egyszerre jelenik meg, leginkább azért, mert a beszélők általában különféle nyelvjárási eredettel rendelkeznek. Az interdialektikus formák nem léteznek konkrétan egy nyelvjárásban sem, viszont amikor két különböző eredetű beszélő interaktál, fellépnek. (KERSWILL, TRUDGILL 2005:199) Van, amikor ez egyszerűsödést jelent az eredetihez képest, van, amikor átmenet képződik a két nyelvjárás jellemzőinek tömkelegében, illetve közbeléphet hiperkorrekció is.

A **hiperkorrekciót** kiváltó nyelvhasználati jelenségek nagy része a nyelvi változásokkal áll kapcsolatban. Ez alapján főleg a szóbeli nyelvhasználatban ingadozás tapasztalható egyes elemek tekintetében. Ez kezdetben ugyan szórványosan fordul elő, de a nyelvi változás az idő előrehaladtával az adott nyelvet anyanyelvként beszélők egyre nagyobb részét érinti – ami természetes folyamat. A nyelvi elemek sztenderd változattól eltérő használatát elítélik: *stigmatizálják*, és kerülni kezdik. (Nyelv és Tudomány 2011.)

Az angolul **levellingnek** (szintezés, egyenlítés) nevezett folyamat során a kölcsönhatásba lépett nyelvjárások keverékéből keletkező újdonsült jellemzők válogatása történik. Egy új dialektikus kialakulásakor ez elkerülhetetlen, így egy régióban, ahol megannyi dialektus van használatban, előbb-utóbb egyes dialektusok eltűnnek vagy elkopnak. (KERSWILL, TRUDGILL 2005:202)

Az elméleti háttér tisztázása után szeretném ismertetni a kutatás kezdetekor vázolt hipotézisemet is.

3. Hipotézisek

Már Kiss Jenő megemlíti, hogy régebben a faluból városba elkerült, majd visszavándorolt embereket gyakran csúfolták változó nyelvhasználatuk miatt. (KISS 2001: 220) Úgy vélem, van eltérés a falusi és városi nyelvhasználat között, és amikor egy ingázó, mondhatni kétlaki életet élő személyt vizsgálunk, egyértelmű bizonyítékokat kapunk. Sokáig hátrányként kezelték az egyének területek közötti ingázását, hiszen ez nagyban megnehezítette a történelmi hangok, szokások beazonosítását. (BRITAIN 2013: 488)

Egy idősebb felmenővel való beszélgetés nagyban árulkodhat arról, hogy a falusi nyelvhasználatához fűződő feltevés igaz-e. A nagyszülők általában életük nagy részét, vagy akár az egészet ugyanabban a házban, településen élik le, így őket könnyebb egy stabil ponthoz kötni, mint például testvéreket, szülőket, akik főleg a korai életszakaszokban mindenképpen együtt mozognak, költöznek a vizsgált beszélőkkel.

A városi kapcsolódás már sokkal nagyobb meglepetéseket tartogat. Mivel a városban nem léteznek azok a falura jellemző kapcsolatok, ahol még családon kívül is szoros érintkezéseknek lehetünk tanúi, fontos lehet megvizsgálni, hogy ez az ember nyelvi percepciójában és nyelvalkotásában hogyan valósul meg a mindennapi interakciók során.

Szeretnék választ találni a kérdésre, hogy vajon a városra jellemző „személytelenség” befolyásolja-e az emberek nyelvhasználatát, esetleg olyan szempontból, hogy a városban hajlamosabbak-e a környező falvakból beköltözött emberek elhagyni az anyanyelvjárásukra jellemző elemeket, amik a városban kevésbé fordulnak elő. Úgy gondolom, hogy a falvakban a mélyebb kapcsolatoknak köszönhetően sokkal jobban beivódik az ottani környezetre jellemző szokások alkalmazása a beszédbe is, viszont a város felszínesebb kapcsolatrendszere miatt ott már kevésbé van egy meghatározott struktúra, amit fejben követniük kell, így a városban szabadabb a nyelvhasználat, a falura jellemző elemek is feltűnhetnek, hiszen nincs kivel megőrizni a korábbi jelleget.

A kisebb településeken élők – kortól függetlenül – feltételezhetően hajlamosabbak a régebbi nyelvhasználati szokásokat alkalmazni, az idősek pedig egyértelműen jobban ragaszkodnak a hagyományokhoz, így jobban megőrzik az adott területre jellemző dialektusokat is, mint a városokban élők. A falvakban a különböző generációk együttéléséből következik, hogy a fiatalok sokszor felmenőiktől az archaikusabb mintákat veszik át, ebben szocializálódnak, ezt tekintik természetesnek. Viszont, amikor az egyének városba költöznek, vagy mindennapos kötelességeiket ott végzik, az ottani nyelvhasználat jellemzőit akaratlanul is

beépíthetik saját nyelvi eszköztárukba, hiszen folyamatosan kommunikálnak az ott élőkkel. Egyfajta kettősség alakulhat ki, hiszen otthon a már megszokott dialektust kell alkalmazni, ami azonban az újabb környezetben háttérbe szorul.

Már Susan Gal 1979-es publikációjában (*Language shift: Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*) is kijelentette, hogy eltérés figyelhető meg egyazon személy nyelvhasználatában a beszédpartnertől függően. Ő az érzelmi köteléket hozta fel, mint befolyásoló tényezőt felsőőri magyarok beszédének vizsgálatához kapcsolódóan. (GAL 1979. és KONTRA 2006.) Reményi Andrea (*Influences and values: A sociolinguistic study in the Hungarian system of address*) Budapesten vizsgálódva jutott hasonló következtetésre, ő leginkább a tegezés használatát figyelte. (REMÉNYI 1994. és KONTRA 2006.)

Féltételezem, hogy a földrajzi elhelyezkedés, hogy melyik dialektus környezetében tartózkodik az egyén, hatással van egy akár nem helyi beszédre is hasonlóan, mint ahogy az a falu-város ellentéténél megfigyelhető. Dolgozatomban azt vizsgálom, vajon egyes személyek hogyan beszélnek a számukra idegen környezetben, összehasonlítva mindezt a saját, megszokott környezetükben zajló kommunikációjukkal.

3.1. Kutatási cél

Kutatási célom a hipotézis alapján választ találni a feltevésemre, miszerint a nyelvhasználat változása az egyénnél attól függ, hogy kikkel érintkezik – jelenleg Miskolc környékére helyezve a hangsúlyt. A fő tényező az asszociáció, hogy hova, milyen környezetbe helyezi el fejben az adott illetőt a beszélő.

Ha például valakit szülőfalujában ismert meg, feltételezésem szerint nagy valószínűséggel a falusi nyelvhasználatot fogja alkalmazni a vele való kapcsolatteremtés során, hiszen a másik személy is nagy eséllyel ugyanazokat a nyelvi struktúrákat alkalmazza a mindennapos beszédben. Persze az is számíthat, hogy a beszélgetőpartnerek azóta költöztek-e, és hogy vajon ilyenkor az új környezethez köti-e őket a vizsgált személy, vagy maradnak a régen megszokott struktúrák. Elképzeléseim szerint az utóbbi lehetséges. Ez azt jelenti, hogy relatív, hogy egy embert milyen környezethez, szokáshoz köt a beszélő, így minden interakciónál fontos megfigyelni, hogy melyik nyelvváltozatot használja az illető.

4. Módszertan

A módszertan megfogalmazására a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI) 2021-es kiadását használtam alapként. Szóelicitációs módszereket alkalmazva beépítettem irányított kérdéseket az interjúkba, illetve a szóhasználati felméréshez mondatkiegészítési feladványt is készítettem. (BUSZI 2021: 22)

Az interjúk felépítéséhez a Labov-féle szociolingvisztikai interjú leírását használtam, tehát a beszélgetések során szó esett a válaszadók szociális háttéréről és környezetéről, viszont az interjúk gerincét az érdeklődési körökről, mindennapos témákról való társalgás adta.

A vizsgálat során egy, a kutatás fókuszában álló személyt választottam ki, aki mindegyik, a kutatáshoz felhasznált beszélgetésben részt vett, és az ő szempontjából vizsgáltam a nyelvjárásbeli variabilitást is.

4.1. Kutatásetika

Az interjúk, illetve a szóhasználati felmérés során adatkezelési tájékoztatót és beleegyezési nyilatkozatot alkalmazva biztosítottam az adatok biztonságát – ezek a mellékletben megtekinthetők.

A szóhasználati kérdőív során internetes linkként beágyazva csatoltam az adatkezelési tájékoztatót, amit a kitöltőknek a teszt kitöltéséhez el kellett fogadniuk. A rögzített beszélgetések előtt a résztvevők aláírásukkal igazolták, hogy tudomásul vették a tájékoztatóban foglaltakat.

Az adatokat kóddal védett számítógépen tárolom, amihez csakis nekem van hozzáférésem.

5. Interjúk

A vizsgálat során elemzett korpuszt négy beszélgetésből állítottam össze. A hangfájlok 16 bites, 44,1 kHz-es wav-fájlban lettek rögzítve egy Zoom H1n márkájú diktafonon. A hanganyagok összesen kétszázkilenc percet tesznek ki.

5.1. Interjúk helyszínei

Britain szerint a nyelvhasználati kutatások hátránya, hogy legtöbbször a vizsgált személyek otthonának melegében történnek a diktafonos beszélgetések, nem munkába, iskolába menet, amikor az emberek mozgásban vannak. (BRITAIN 2013: 491) Kutatás közben az embereket csakis egy helyhez kötik ahelyett, hogy mobilis emberként tekintenének rájuk.

Ezen elemzés során négy interjú készült – kettő Varbón és kettő Debrecenben, a vizsgált személy két, mindennapját befolyásoló környezetben. A kutatás fő célja, hogy az egyén változó nyelvhasználatát figyelje, így fontosnak tartottam többféle helyszínen megfigyelni beszédstílusát.

A vizsgálat fókuszában álló személy szeptembertől kezdve három település között ingázik folyamatosan. Az egyik Debrecen, ahol egyetemi tanulmányait végzi, a másik Varbó, ahol gyermekkorát töltötte és felmenői egy része onnan származik, illetve Miskolc, ahol kisgimnazista korától kezdve él életvitelszerűen.

Közös beszélgetésünk során a vizsgált személy helyszínekhez való kötődésére voltam kíváncsi, így csakis ehhez kapcsolódó kérdéseket tettem fel. Megtudtam, hogy óvodába Varbón járt, viszont az általános iskolát már Miskolcon kezdte, aminek köszönhetően mindennap ingáztak a két település között. Az egyetlen probléma, amit kiemelt, hogy a Miskolcra való beköltözésig sokszor kimaradt programokból és rugalmatlan volt az időbeosztása. Elmondása szerint addig sem érezte magát kivetettnak, de ezután lett „közösségibb”.

Kitértünk arra is, hogy kétlakiként neki mi számít otthonnak. Mindkét helyen otthonosan mozog, főleg, hogy egy ideje már Miskolcon laknak életvitelszerűen, így számára nincs igazán különbség, mindkét települést otthonnak tekinti. Most pedig, hogy Debrecenbe került kollégiumba – arra is otthonként hivatkozik sokszor. Szerinte kevés emberrel érintkezik az épületen belül – aki nem a szobatársa, azzal legfeljebb csak véletlenszerűen fut össze a folyosón. A beszélgetés során nem voltak megfigyelhetők a varbói, miskolci nyelvváltozatra jellemző különbségek.

Varbó egy ezerfős zsákfalú Miskolctól tizenöt kilométerre Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye északnyugati részén, amelyet számos kistelepülés övez, mint Kondó, Parasznya és Tardona. A legutolsó népszámláláskor (2022) a lakosság 86%-a magyarnak vallotta magát, és több a kettős identitású. (WIKIPEDIA) Vallás alapján többségben vannak a reformátusok, akik temploma nevezetességnek számít – az interjú során is többször szó esett róla. A vizsgálathoz nagyszerű alapot képez a település, hiszen a hivatalos weboldaluk szerint a lakosok inkább a Miskolc és Varbó közötti ingázást választják, mint betelepüljenek a megyeszékhelyre – a közeli Lyukóbányába rengetegen jártak dolgozni a bánya bezárásáig. (VARBÓ KÖZSÉG HONLAPJA)

Az interjúban résztvevők elmondása alapján Varbó egy „nagyon szép kis falu, jó emberek lakják”. A fiatalabb generáció is hálásan gondol vissza a gyerekkorára, és boldog, hogy ott nőtt fel – viszont Miskolcon is jól érzi magát. Minden alapvető szolgáltatást könnyen elérnek a falun belül, a temető is közel van.

(1) „egy gondolat vőut, má mentem a temetőüre”

Kitérnek külön a falun átfolyó Nyögő patakra, ami a településtől ered nyugatra. (WIKIPEDIA)

(2) „hát mikor éin még gyerek vőutam, akkor még, még nem vőut így megszabájozva, vagy kiépítve, hanem csak ot fojt”

Debrecen az ország második legnagyobb városa közel kétszázezer lakossal a 2022-es népszámlálás alapján (KSH 2022.), ahol a vizsgált személy egyetemi tanulmányait folytatja. Kollégistaként napi szinten találkozik az ország megannyi területéről – elmondása szerint főleg csak keleti részéről – származó emberekkel.

5.2. Varbói interjúk témái

Az első interjú a vizsgált személy Varbón élő idősebb rokonával történt, amiben én csak hallgatóként vettem részt. A következő témaötleteket vázoltam, amik mentén beszélgetniük kellett:

- Kedvenc vice
- Élet Varbón – hagyományos ételek, szabadidő eltöltése, klubok, hímzőkörök
- Főzés
- Kertészkedés
- Családi kötődésű tárgyak, bútorok

- Hobbi
- Állat

Ezekből szinte minden témát érintettek a viccet és kertészkedést kivéve a másfél órás hanganyagban, viszont szabad kezet kaptak, igyekeztem nem irányított kérdéseket írni, hogy inkább a kiejtésbeli változásokra fókuszálhassak.

5.3. Debreceni interjúk témái

A szóhasználatot már a következő, debreceni interjúk során figyeltem, ahol irányított kérdéseket adtam, és kértem, hogy mindenképpen ragaszkodjanak a felsorolt kérdések megválaszolásához:

- Milyen lakótelepi játszótéri játékokra emlékeztek, akár az iskola mellől, akár tényleg a panelrengetegből?
- Most, hogy jön a karácsony, milyen ajándékötleitek vannak, illetve milyen hozzávalókkal és milyen lépésekben szoktatok becsomagolni az ajándékokat?
- Milyen étel jut rögtön eszetekbe egy focimeccsről?
- Szeretitek a dumót?
- Mi található a kollégiumi szobákban? Hol szoktatok tárolni a fagyasztott ételeket?
- Miket hordtatok általános iskolában a tolltartókban?
- Idegesít titeket, hogyha valaki mindent szétgór?

Ezen kérdések egy Debrecenben megismert ismerőssel kerültek megválaszolásra, aki nem borsodi származású, hanem nagyváradi. Arra számítottam, hogy a megannyi tájszóra utaló kérdés biztosan okoz ellentéteket, megrökönyödést a beszélgetés során. Kíváncsi voltam, vajon mennyi szót ismer a nagyváradi barát a szavak közül, illetve, hogy a kutatás fókuszában álló személynek egyértelműek-e ezen kifejezések.

A miskolci baráttal való debreceni beszélgetés során megint inkább a nyelvhasználatra figyeltem. Háttérként megjegyzendő, hogy legjobb barátok évek óta, Miskolcon ismerkedtek meg, de a barátnak semmilyen köze nincs Varbóhoz.

- Hol élnétek szívesebben? Faluban vagy városban? Mi az előnye a falvaknak, mi az előnye a városoknak?
- Milyen a kollégiumi élet?
- Nektek mit jelent a süsü?

- Egyéb meglátások, milyen érzés volt az egész interjú?

A legtöbb kérdés az életvitelre vonatkozott – ami inkább a kiejtésbeli változások vizsgálatára volt hivatott. Igyekeztem érdekes témákat behozni a beszélgetésbe, hogy az adatközlők gyorsan feloldódjanak, hiszen a hangfelvételek szempontjából fontos tényező volt, hogy megszokott, nyugodt környezetben fesztelenül beszélgessenek.

6. Eredmények

6.1. Varbói interjú

6.1.1. Hangtani és morfológiai jelenségek

A közel másfél órás beszélgetés során a beszélgetés mindkét résztvevőjének nyelvhasználatáról derültek ki érdekességek. Hogy az interjúk fókuszában álló személy nyelvhasználatát beazonosíthassuk, először fontos a beszédpartner sajátosságait megvizsgálni.

A harmadik példamondatban észrevehetőek visszatérő jelenségek: az *l* hang *hozzájárultam* alakjában való nyújtó hatása mellett az *o* helyett *u* hang ejtése az *óvodából* alakban.

(3) „mer igen, hotyha va-, mer nem mindén napra, volt, amikor az óvodából rendelték és aszt igaz-ë ki kel fizetni és én is hozzájárútam, mer odattam az ötezer forintot oszt”

A következő példamondatokban a diftongálásra találunk megannyi példát, ahogy a fentebb található második példamondatban is.

(4) „de mijen jó vóut nekëm mikor a dróutkerítés vóut”

(5) „majd vegyünk a bóutba”

(6) „kicsi és a tojása ojan halványkéik”

A beszédstílusára jellemző az *oszt* alak használata az *aszt* kifejezés helyett, illetve megannyi mondatban felfedezhető a zárt *ë* használata.

(7) „mëkkongatod a doboszt a... kajás akkor... cím, oszt má ott is vannak”

Az idősebb személy sajátosságai közé tartozik még, hogy a lány helyett *jányt* mond.

(8) „mëntek lăkni, a jány mëg Győrbe”

(9) „hatan vóutak testvérëk, egyetlen fiú vóut meg öt jány, oszt idegyött mindnëk”

Egyes esetekben az *i* helyett *é* fonémát használ az idősebb beszélő.

(10) „mostan a héitën az az prédikátor is aszongya hát vannak ojan hévek, akik nahát”

(11) „az istën mindëg, jelënlétët mindig itt érzem velëm, mer mindëg megsegített”

(12) „hát szëdnë aszt a kerítést, oszt csináltatná mëg, így is mindëg”

A gyütt, itten, ottan használata is sokszor megjelenik.

(13) „Kárpátaljárúl gyött a prédikátor”

(14) „a múltkor is elmontam neki mikor idëgyött, de nem baj, begyütt mëgnézni, hogy hogy vagyok”

(15) „péntekrë leesëtt a hó, oszt a főuccán lakik, osztan ojan nehéz ottan bemënni, mer nagyon meredëk”

Megjegyzendő, hogy az idősebb beszélő sokkal több nyelvjárási sajátosságot használ, mint az interjúk fókuszában álló személy. Ez azzal magyarázható, hogy a lakóhelyének számító falu elzártan helyezkedik el a közeli Miskolc városhoz képest, így alig érintkezik a falun kívül emberekkel.

Az interjúk fókuszában álló személy ebben az interjúban produkálta a legtöbb sajátosságot, amit a továbbiakban fogok ismertetni.

(16) „visszaviszëm oszt kirakom ott a ragyiátorra”

A fiatalabb beszélő a radiátor szóban a zárt és gyors ejtésnek köszönhetően a *di* hangkapcsolatot gy-ként ejti (13).

Mindkét beszélő használ *zárt ë* hangot.

(17) „ha éppen összejön a gyereknáp, mer mindig ez a varázskéességük, vagy én nëm tom, mindig akkorra szervezik, hogy aznapra essen”

(18) „má mondom hozod ide mëgsétátatni magad”

A *már, mert* szavak utolsó hangját elhagyják mindketten, illetve a fiatalabb beszélőnél szinte alapvető az illabiális *a* és a labiális *á* használata, amikor a nyelvjárást használja.

(19) „Hät amúgy má”

(20) „én má arról a részről tudok nyilatkozni, amikó má én voltam it, mer akkó má nem dolgoztál ott”

(21) „ők már nem ot laktak, hanem mi van ott, Sajókám- Sajókápolnánál ott a”

(22) „Kazincbarcika után van ott arról egyenesen az úton”

(23) „főleg úgy, hogy most ojat vettem, hogy ez ijen nagy márkás, mer nem a kínaiba vettem öccász forintér, hanēm”

(24) „Ha má hālgatni nem hālgat”

Az idősebb beszélőhöz hasonló esetekben az *l* fonéma nyújtó hatással van az előtte álló magánhangzóra.

(25) „barātnőjével, láttam, ijen nagy vonúlt”

A fiatal beszélő időnként interjú közben visszavált a köznyelvre, amikor olvas vagy kibeszél nekem, mint hallgatónak. A beszélgetés során már a harmadik percben zártabban ejti az *a*, *á* hangokat, és a tizenötödik perc körül kezd fokozatosan átváltani a dialektusra, addig még az idősebb beszélővel is a köznyelvet alkalmazva beszél, de ez betudható annak, hogy az interjú elején még inkább kérdezgette a beszélgetőpartnert, és fokozatosan alakult ki a beszélgetés. A rokonnal ugyanúgy használja a generációnk szlengjét – ez az egész beszélgetés során megmarad, ahogy az esetleges káromkodások is.

6.1.2. Érdekes kifejezések

A varbói interjú során az idősebb beszélő szájából hangzottak el sajátos kifejezések. Ilyen volt az *iromba*, aminek jelentése 'tarkás, babos, pettyegetett, kendermagos'. (MTSZ. *iromba*) A felmosóvízre *súrolóvízként* hivatkozott, és elhangzott a *mocsolya* kifejezés is, ami 'pocsolya, posványvíz, mocsár'. Adatolás a kifejezésről többek között Gömör megyéből származik. (MTSZ. *mocsolya*) A *kutlik* egy 'kályhalyuk, ahol a fát beteszik'. (MTSZ. *kutlik*)

(26) „az a másik rēisz, még mocsoja vóut, ottan ijen kutlik vóut, vagy úgy külön-külön helyek vóutak, ott ásztatták a kendērt, csak má mostan aszt is betemették”

A *sinkál* kifejezés a beszélgetésben a tésztanyújtásra vonatkozik, viszont következtetésem szerint a már szóhasználati kutatásban felmért sinkózni ('csúszkálni') főnévi igenévvel azonos szócsaládba tartozik. (ÚMTSZ. *sinkó*)

(27) „ahány ujjam, annyi juk vóut rajta, vagy háromszor rāsinkáltam ēgy lapot”

Érdekes alakváltozatként az idősebb beszélő a csörömpöl helyett *cörömpölt* mond.

(28) „apád mit cörömpöl mán”

6.2. Debreceni interjúk

A Debrecenben felvett hangfelvételek során a két beszélgetésből az egyikben a kutatás fókuszában álló személy egy régóta ismert közeli baráttal beszélt, amire a továbbiakban első interjúként fogok hivatkozni, míg a második interjúban a beszélgetőpartner egy újonnan megismert partiumi, nagyváradi származású szaktárs volt.

6.2.1. Hangtani és morfológiai jelenségek

A miskolci származású beszédpartner a köznyelvet alkalmazva beszél. Esetenként elhagyja a *mert* szó végéről a *t* hangot, de egyéb esetekben teljesen köznyelvi a beszéde.

Az első, varbói interjú fonetikai eredményeihez képest a debreceni beszélgetések során a vizsgálat fókuszában álló személy máshogy képezte magánhangzóit. A vizsgálat főszereplője talán a beszélgetések közül itt beszélt a legtöbb köznyelvi elemet alkalmazva. A varbói beszélgetéssel ellentétben kisebb mértékben jelentek meg az illabiális *a* és a labiális *á* hangok beszédében, de az általános szabályosság (alveoláris mássalhangzók környékén való képzés) ugyanúgy elmondható.

(29) „már múltkor ott az ucca végén a házat ijen húsz, huszon valamennyi millióért atták el”

(30) „valamiér, mer ez így megmaradt, és akkor mindig csizmába megyek”

Megjegyzendő, hogy a zárt *ē* ugyanúgy megmaradt a beszédében a diftongusokkal ellentétben.

(31) „de hogy engem ne rakjanak bentrē”

Ahogy a varbói, úgy az itteni interjúban is jellemző a „-ba, -be” rag előnyben való részesítése, illetve a *mert* szó *t*-jének elhagyása. Az *oszt* (azt) használatára egyszer volt példa.

(32) „kiengedik a gyerekeket jáccani az udvarra, oszt akkor elvagyunk ott”

(33) „csinálni kéne, mer nála is volt ott”

(34) „egy ötödiket fogalmam sincs, mer túl sokat látom, de tudtommal ő még nem szerelt le”

A második beszélgetés során inkább a nagyváradi beszédpartner nyelvhasználatában – hasonlóan a varbói beszédpartnerhez – voltak érdekességek. Partiumi származásából adódóan

hasonlóan sajátosan beszéli a magyar nyelvet. Az akkor kifejezést minden esetben *akkó*-ként mondja, illetve a mikort *mikó*-ként – tehát elhagyja a szóvégi *r* hangot. A beszélgetés során megfigyelhető alkalmoszerű diftongálás és *i*-zés, de mintázatot nem lehet ezekből megállapítani.

(35) „mindig maradtam sulis után parkba és akkó hazamentem tanútam, akkó”

(36) „jaj én nagyon szerettem, mer hogy az nem kell megpucolni, és akkó pucolt mag”

(37) „mondom bocsi de nem így jártam régebben, mikó kicsi voltam és akkó nem volt mi csinájjanak velem és muszáj volt”

Ahol ingadozás van „-ban, -ben” és „-ról, -ről” rag használatában, azaz mindkettő helyes nyelvtanilag, ott az utóbbit részesíti előnyben a partiumi beszélő.

(38) „és nyertünk egy kirándulást Balmazújvárosra”

(39) „egy csomó barátom volt, akik ingáztak a faluról”

Egy érdekes hangrendi-illeszkedésbeli eltérés a köznyelv Budapesten beszélt változatához képest, hogy *matekot* helyett *mateket* mond, és meg is jegyzi, hogy hajlamos általában a magas hangrendű toldalékot előnyben részesíteni, akármilyen kifejezésről van szó, és a környezetében is *e*-zés a jellemző. Annak ellenére, hogy már sokszor neki is a *matekot* alak állna a szájára, igyekszik az általa megszokott alakot alkalmazni.

(40) „mateket tanúnak”

A mássalhangzók hangoztatásában is eltérnek a köznyelvtől. Amíg köznyelviesen a *p* betű kiejtése alapvetően *pé*-ként hangzana, addig a nagyváradi beszélő *pü*-t mond - hátrébb képzett *ü*-t mond.

(41) „így szoktuk mondani, hogyha nem akarunk mellé ma-ma- magánhangzót, hogy pü, de amúgy pé, csak hogy mindegyiknek van, a bü, meg hü”

Ami a kutatás fókuszában álló személy sajátos nyelvhasználatát illeti, a köznyelvtől eltérő jellemzőket legtöbbször a varbói interjú során produkálja. Hierarchikus sorrendben ezután a miskolci ismerőssel történt beszélgetés követi, és a sort a nagyváradi ismerőssel folytatott interjú zárja. Az utóbbiban leginkább a köznyelvi ejtéshez képest nyíltabban képzett *a* és *á* hangok, illetve a zárt *ë* a legjellemzőbb.

(42) „úgy park, mint itt ezek, hogy ilyen kis fák”

(43) „és akkor úgy àrą^a másik kettőre nem kell bejárni”

(44) „annąk vąn megfėlője, de nem jut eszembe”

(45) „nekünk nagy ízé, tąntěrv vąn”

(46) „jó akkor ot van a kis edzőterem, az nálunk elhanyagolható jelentőségű volt mařaggyunk ąnyiban”

Van példa a szó belsejében lévő *l* kiesésére, és nyújtó hatására.

(47) „ti meg tanúhattok”

6.2.2. Szóhasználat

Érdekes kifejezésekre csakis a második interjúban volt példa. Az irányított kérdésekhez kapcsolt borsodi szavakból hét kérdésből ötször a várt válasz, reakció jelentkezett.

A lakótelepi, gyerekkori játékok témájában még szó esett a *jegesmacsról*, ami a borsodi beszélő által *szoborfogó*ként került definiálásra. Olyan fogócskát jelent, amelyben az elkapott személynek mozdulatlanul kell maradnia a játék végéig. A *macs* a fogót jelenti.

A lakótelephez hozzátéve szó esik a panelházakról is, amire a nagyváradi beszélő *tömbházként*, illetve *blokként* hivatkozik.

(48) „az utóbbi öt évbe beköltöztünk a városba és akkó tömbházba lakunk, amit mi úgy hívunk, hogy blokk”

A mélyhűtőre mindketten *fagyasztó*ként hivatkoznak, annak ellenére, hogy a *fagyó* számít borsodi szónak. (A BORSODI NYELVJÁRÁS GYÖNGYSZEMEI 2. rész) A téma kapcsán szóba került néhány olyan szó is, amit maga a nagyváradi beszélő az ő területére jellemző tájszónak tart, mint a *szuk*, azaz üdítő („Szuk” vagy üdítő, azaz az erdélyi keveréknyelvről), *kondzselatór* (fagyasztó), *fridzsider* (hűtő), *karióka* (filctoll). Az interjú későbbi pontján még elhangzik a *lapító* (vágódeszka), *gamat* (undorító), *bakalódik* (civakodik viccből), *lepcse* (papucs), *ellepcsen* (elesik), illetve a lapít kifejezést úgy írta körbe, hogy valaki *meghúzóskodik*. Ezen szavakat a Székelyföldre „kiköltözött” családtagjaitól hallja, de nem használja napi szinten.

A szavak, amelyek az ő szóhasználatában is feltűnnek, például a *pix*, ami a tollat jelenti. Neki a *toll* a töltőtollat jelenti. Elhangzott a *korrektor* (hibajavító), *libreria* (papír-írószer) és az osztályfőnök rövidítésére az *oszt*it használják.

(49) „van három pikszem, aszt jóvan”

A *pikkelés* egy olyan eszköz használatára utaló kifejezés a beszédpartner szerint, amelynek egyik végén tinta van, a másik végén pedig az annak eltüntetésére alkalmas radír – maga a cselekvés a radírozásra céloz.

(50) „töltőtollat ki lehet pikkelni”

Az iskola különböző szintjeire nem általános iskolaként és gimnáziumként hivatkozik, hanem a szakaszt határoló osztályok számával. Az általános iskola *egy-nyolc*, míg a gimnázium *kilenc-tizenkettő*.

A *megszokni* főnévi igenév más vonzattal jelenik meg a nagyváradi beszédben – határozói igenévként, a kölcsönös névmás tárgyeset helyett „-val, -vel” határozóragot kap.

(51) „meg vagyunk szokva egymással”

7. Konklúzió

A korpusz elemzése során gyűjtött adatokból megállapítható, hogy a dialektust a még mindig faluban élő, az ottani környezettel folyamatosan érintkező rokon a köznyelvtől eltérőbb módon használja, és amikor a kutatás középpontjában álló személy kapcsolatba lép az idősebb beszélővel, ő is a maga sajátosságait alkalmazva fog beszélni. A dolgozat során elemzett adatok legnagyobb részét a varbói beszélgetés adja, amelynek oka, hogy a legtöbb nyelvi jellegzetességet ott lehetett felfedezni, míg a miskolci ismerőssel a vizsgált személy törekszik akár tudatosan, akár tudat alatt mellőzni a varbói jellegzetességeket. A nagyváradi baráttal kapcsolatban nem olyan erősen, de mégis használ nyelvi sajátosságokat, hiszen maga a beszélgetőpartner is a budapesti köznyelvtől eltérően beszéli a magyar nyelvet – ez előhívja a vizsgált személy nyelvjárási beszédét is.

Az eredményeket illetően arra következtethetünk, hogy az Imre Samu által behatárolt nyelvjárások közül a varbói kötődésű rokon leginkább a Szikszó környéki nyelvjáráshoz áll a legközelebb jellemzőkben. Imre Samu a nyelvjáráshoz kapcsolódóan megemlíti Sajóvámost (IMRE 1971: 358), ami Varbótól körülbelül húsz kilométerre helyezkedik el. A területre jellemző, hogy az *a* fonéma labiális, az *á* pedig illabiális, és létezik az *e* : *ě* fonémaellentét.

Annak ellenére, hogy a vizsgálat fókuszában álló személy a varbói rokonnal egy háztartásban nőtt fel, beszélgetésük során nem ugyanazokat a nyelvi sajátosságokat produkálták. A fiatalabb beszélő leginkább a keleti palóc nyelvjárás jellemzőihez áll a legközelebb, hiszen nem használ sem *ly*, sem *ě* fonémát, gyenge *i*-zés figyelhető meg a beszédében, illetve a legfontosabb, hogy az *a* fonémája illabiális, az *á* labiális típusú. (IMRE 1971: 356)

Mégis, az Imre Samu által behatárolt nyelvjárások közül egyik sem illik rá pontosan a beszédükre. Az idősebb beszélő például használ diftongusokat, ami az Imre Samu által meghatározott Szikszó környéki nyelvjárásra nem igaz. (IMRE 1971: 358) Ennek oka lehet, hogy a könyvhöz használt felvételek nem voltak túl pontosak, esetleg azóta változás következett be az ottani dialektusban. A jelenségek megléte nem jelenti azt, hogy a beszélők mindig így ejtik a hangokat, de az esetek nagy részében így történik.

A kutatás alátámasztja, hogy a fiatalabb generációk már egyre kevésbé alkalmazzák a dialektust mindennapi beszédformaként. Ennek ellenére, két, egymástól alig húsz kilométerre lévő város és falu nyelvhasználatában is nagy eltérés húzódhat meg, amit jelentős mértékben befolyásol például a két területet összekötő tömegközlekedés és elhelyezkedés, hiszen például

Varbó – és megannyi Miskolcot övező kisebb település esetében –, a távolsági buszok ritkán járnak Budapest és agglomerációjához képest, így a környéken élő emberek izoláltabb életmódot folytatnak a városi társadalmakhoz képest.

A hipotézisem beigazolódott, miszerint a kutatás fókuszában álló személy eltérően használja a nyelvet különböző személyekkel interaktálva. Míg a varbói rokonnal használja a köznyelvtől legeltérőbben a nyelvet, addig egy miskolci ismerőssel inkább a köznyelvet részesíti előnyben.

Összességében elmondhatjuk, hogy a falu-város közötti térbeli változatosságoknak mélyebbre ható vizsgálatához célszerű lenne több személyt bevonni a kutatásba, akiket hasonló módon, többféle nyelvi környezetben kellene megfigyelni. Egy ember vizsgálata nem reprezentatív egy egész tájegységre vonatkozóan, viszont jó alap jövőbeli kutatásokhoz, amelyek a falu és város közötti nyelvi változatosságot figyelik.

Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program

A KULTURÁLIS ÉS
INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM EKÖP-24
KÓDSZÁMÚ EGYETEMI

KIVÁLÓSÁGI ÖSZTÖNDÍJ PROGRAMJÁNAK A NEMZETI
KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL
FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

Bibliográfia

- A hiperkorrekció – durva hiba vagy természetes reakció? 2011. (utolsó megtekintés: 2025. 01. 06.) In: Nyelv és Tudomány <https://www.nyest.hu/hirek/a-hiperkorrekcio-durva-hiba-vagy-termeszetes-reakcio>
- BÁRCZI GÉZA - ORSZÁGH LÁSZLÓ (szerk.) 1961. A magyar nyelv értelmező szótára 4. Ki-Mi
- BÁRCZI GÉZA – ORSZÁGH LÁSZLÓ (szerk.) 1960. A magyar nyelv értelmező szótára 2. E-GY
- Bihalbocs-kompatibilis egyezményes hangjelölés
<https://bihalbocs.hu/egyezményes.html>
(utolsó megtekintés: 2024. 12. 01.)
- BODÓ CSANÁD – KOCSIS ZSUZSANNA – KRIZSAI FRUzsINA – SZABÓ GERGELY
2023. [Nyelvjárási változatosság az online térben](#). *Édes Anyanyelvünk* 65(1): 20-23.
- BODÓ CSANÁD – SZABÓ GERGELY 2020. A *székely nyelv* regisztrálása a közösségi médiában. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*. 64: 39–56.
- BRITAIN, DAVID 2013. Space, diffusion and mobility. In: *The handbook of language variation and change* 469-500.
- CSÜRY BÁLINT 1990. A szociolingvisztika elemei
https://epa.oszk.hu/02200/02298/00022/pdf/EPA02298_mnyj_1990_047-066.pdf
- FERENCZI GÁBOR 2023. Vázlatpontok a nyelvi változatosság és nyelvi változás elméleti kérdéseiről *Ephemeris Hungarologia* 2023.1.
- GAL SUSAN 1979. *Language shift: Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. New York, Academic Press.
- GY. BAZSIKA ENIKŐ 2012. Nyelvi változások tükröződése nyelvjárási beszélők nyelvi tudatában *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában* 188-203.
- IMRE SAMU 1971. A mai magyar nyelvjárások típusai című fejezet vonatkozó részei In: *A mai magyar nyelvjárások rendszere* Budapest: Akadémiai Kiadó. 329-374.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2001. A magyar nyelvjárások területi egységei: A nyelvjárási régiók. In: Kiss Jenő (szerk.). *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris Kiadó, 262-316.
- KERSWILL, PAUL, TRUDGILL, PETER 2005. The birth of new dialects
- KISS JENŐ 2003. A nyelvi változás. In Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.): *Magyar*

- nyelvtörténet. Budapest: Osiris, 23–68.
- KISS JENŐ (szerk.) 2001. A regionális nyelvhasználat és vizsgálata In: *Magyar dialektológia* Budapest: Osiris tankönyvek
- KOCSIS ZSUZSANNA, KRIZSAI FRUZZSINA, SZABÓ GERGELY, BODÓ CSANÁD, VARGHA FRUZZSINA SÁRA 2022. Civilek a nyelv térbeli változatosságáról szóló tudás létrehozásában In: *A határ mint konvergáló és divergáló tényező a nyelvben – Tanulmányok a 21. Élőnyelvi Konferenciáról* 101-118
- KONTRA MIKLÓS 2006. A magyarországi magyar nyelvhasználat variabilitásáról In: *Kiefer Ferenc. Magyar Nyelv.* 577-594.
- KONTRA MIKLÓS – BORBÉLY ANNA 2021. Tanulmányok a budapesti beszédről a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján
- KONTRA MIKLÓS – NÉMETH MIKLÓS – SINKOVICS BALÁZS 2016. Szeged nyelve a 21. század elején
- KSH népszámlálás, Debrecen
<https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=15130> (utolsó megtekintés: 2024. 11. 29.)
- LABOV, WILLIAM 1972. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- LABOV, WILLIAM 1988. „A nyelvi változás és változatok”: Egy kutatási program terepmunkamódszerei. In: *Szociológiai Figyelő IV*:4, 22-48.
- NÉMETH MIKLÓS - SINKOVICS BALÁZS 2024. A szegedi beszéd és amit gondolnak róla. Nyelvhasználat és nyelvi vélekedések Szegeden és környékén
<https://www.youtube.com/watch?v=SISJU0eQUZU> (utolsó megtekintés: 2025. 01. 04.)
- Nyögő patak Wikipédia oldala
<https://hu.wikipedia.org/wiki/Ny%C3%B6g%C5%91-patak> (utolsó megtekintés: 2024. 12. 01.)
- PRESTON, DENNIS 2010. Language, people, salience, space: perceptual dialectology and language regard In: *Dialectologia* 5. 87-131.
- REMÉNYI ANDREA ÁGNES 1994. Influences and values: A sociolinguistic study in the Hungarian system of address. *Studies in Applied Linguistics* 1: 85–109.
- ROMAINE SUZANNE 1998. Sociolinguistics. In: Jacob L. Mey (szerk.) *Concise encyclopedia of pragmatics*. Amsterdam, Elsevier, 892–901.
- SIBATA, TAKESI [1971] 1999. „Consciousness of language norms” In: T. Kunihiro, F.

Inoue, & D. Long (szerk.), Takesi Sibata: Sociolinguistics in Japanese Contexts.
Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 371-377.

SINKOVICS BALÁZS 2024. Nyelvhasználat és nyelvi vélekedések Szegeden és környékén.

Egy kutatási program bemutatása In: *Tudásmegosztás, információkezelés, alkalmazhatóság: I. Nyelvhasználat*

SZINNYEI JÓZSEF 1893. Magyar tájszótár. Budapest: Hornyánszky Viktor

Könyvkereskedése

„Szuk” vagy üdítő, azaz az erdélyi keveréknyelvről

<https://nyugatijelen.com/allaspont/szuk-vagy-udito-azaz-az-erdelyi-kevereknyelvrol> (utolsó megtekintés: 2024. 12. 07.)

Varbó Wikipédia oldala <https://hu.wikipedia.org/wiki/Varb%C3%B3>

(utolsó megtekintés: 2024. 11. 29.)

Varbó község honlapja <https://varbo.hu/elhelyezkedese/> (utolsó megtekintés: 2024. 11. 29.)